

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-143>

330.341.1:331.101.262

ІНВЕСТУВАННЯ В РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

INVESTING IN THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE CONTEXT OF INTELLECTUALIZATION OF THE ECONOMY

Панчишин Тарас Володимирович

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3419-4635>

Лоїк Роман Володимирович

аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2264-534X>

Демчишак Назар Богданович

доктор економічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6852-7405>

Panchyshyn Taras, Loik Roman, Demchyshak Nazar
Ivan Franko National University of Lviv

Стаття присвячена аналізу стану та розвитку людського капіталу, напрямів його інвестування в умовах інтелектуалізації економіки. Розглянуто ключові індикатори, що характеризують розвитку людського капіталу України, основні проблеми фінансування освіти, якості надання освітніх послуг, рівня життя населення, рівня фінансування охорони здоров'я а також вплив зовнішніх і внутрішніх викликів, таких як війна, демографічна криза та міграційні процеси на розвиток людського капіталу. Проаналізовано міжнародний досвід інвестування розвитку людського капіталу, зокрема приклади успішних практик країн Фінляндії, Сінгапуру та Німеччини, а також визначено напрями його адаптації до українських реалій. Акцентовано увагу на прогалинах у нормативно-правовому забезпеченні регулювання розвитку людського капіталу, та проблемах державного фінансування досягнення цілей Стратегії розвитку людського капіталу. Запропоновано рекомендації щодо стимулювання інвестицій у сферу освіти, охорони здоров'я та безперервного навчання для забезпечення економічного зростання та конкурентоздатності України.

Ключові слова: людський капітал, економічне зростання, інвестування, освіта, охорона здоров'я, цифровізація.

This article examines the role of investing in human capital development as a critical driver of economic growth in the context of economy intellectualization. It highlights the importance of human capital, which encompasses a combination of knowledge, skills, creativity, and competencies essential for ensuring sustainable economic development and adapting to the challenges of technological progress. Special attention is given to analyzing the current state of human capital development in Ukraine and the barriers limiting its potential, including insufficient funding for education and healthcare, the mismatch between professional training and labor market needs, and the increasing outflow of skilled professionals due to migration. The study emphasizes that investment in human capital should prioritize enhancing labor productivity, fostering innovation, and supporting continuous learning to meet the demands of Industry 4.0. A comparative analysis with advanced economies such as Finland, Germany, and Singapore demonstrates the effectiveness of strategic investments in education, healthcare, and professional development, which significantly contribute to their competitiveness on the global stage. Key challenges facing Ukraine include the low share of human capital in national wealth, underfunding of research and development, and inadequate integration of science and business. Moreover, the consequences of ongoing military conflict, demographic decline, and economic instability exacerbate these issues, leading to a projected long-term reduction

in economic potential. The article proposes a comprehensive approach to addressing these challenges through increased government and private sector investments, the adoption of innovative educational methodologies, and the integration of digital and analytical skills into training programs. Recommendations include policy measures to enhance collaboration between academia and industry, strengthen the regulatory framework for human capital development, and create incentives for professionals to remain in the country. The findings underscore the necessity of developing a national human capital strategy aimed at fostering sustainable growth, improving the quality of life, and ensuring Ukraine's competitiveness in a globalized, knowledge-based economy.

Keywords: human capital, economic growth, investment, education, healthcare, digitalization.

Постановка проблеми. Ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності держави у сучасному світі стрімкого розвитку технологій, інформатизації, інтелектуалізації та глобалізації усіх сфер економіки є безперечно інвестування розвитку людського капіталу. Людський капітал, що включає сукупність знань, навичок, креативності, компетентностей та здібностей, виступає основним ресурсом забезпечення сталого економічного зростання та виходу економіки на траєкторію неіндустріальних змін. Та варто зазначити, що ця сукупність навичок повинна не лише відповідати потребам економіки чи суспільства, а й випереджати їх заради забезпечення інтелектуального і технічного прогресу в країні, збереження її конкурентоспроможності на світовій арені.

Інвестування розвитку людського капіталу має на меті покращення продуктивності праці працівників, створення належних умов для отримання передового досвіду, стимулювання генерації нових ідей, нових проектів в умовах швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизації та роботизації виробничих процесів. Нажаль, інвестування розвитку людського капіталу не завжди і не в усіх видах економічної діяльності розглядається як один з важливих чинників забезпечення економічного зростання. А нові виклики, зокрема тривала військова агресія РФ щодо України, пандемія COVID-19, економічна нестабільність, втрата ринків збуту продукції ще більше посилюють складність розвитку людського капіталу в Україні. Вже зараз понад 6 мільйонів українців стали вимушеними мігрантами через війну, що призвело до скорочення робочої сили на 22%. Неповорнення ж вимушених мігрантів коштуватиме Україні \$ 113 млрд. недоотриманого ВВП за 10 років. Як результат – брак близько \$ 45 млрд. податків за цей період [1]. У перспективі найближчих 10 років Україна може втратити до 255 мільярдів доларів через негативний вплив війни на людський капітал в Україні [2]. Тому збереження та розвиток людського капіталу сьогодні є критично

важливим аспектом для існування України, а дослідження інвестування розвитку людського капіталу залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Людський капітал як об'єкт дослідження привертав увагу багатьох науковців. Зокрема Теодор Шульц і Гері Беккер, класики економічної науки, підкреслювали у своїх працях, що інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійне навчання є вирішальними чинниками економічного зростання. Саме лауреат Нобелівської премії Т. Шульц одним з перших ввів поняття людського капіталу як продуктивного чинника випереджаючого приросту національного виробництва порівняно з приростом інших виробничих факторів [3].

У своїй праці *Investment in Human Capital* Т. Шульц виокремлює такі категорії, які сприяють розширенню людського потенціалу:

- медичні установи та послуги в широкому розумінні, включно з витратами, які впливають на тривалість життя, силу та витривалість, енергію і життєву силу людей;
- навчання на робочому місці, у тому числі традиційне навчання, організоване фірмами;
- формально організована освіта на початковому, середньому і вищому рівнях;
- навчальні програми для дорослих, які не організовані фірмами, особливо у сільському господарстві;

міграція осіб чи сімей, як реакція на мінливість можливостей з працевлаштування;

Значний внесок до теорії конкуренції, стратегії і розвитку фірми зробив Г. Беккер, виділяючи особливе значення спеціального навчання, спеціальних знань і навичок. Саме спеціальна підготовка працівників в кінцевому підсумку формує конкурентні переваги, інноваційність продукції, імідж і бренд фірми, тому в фінансуванні спеціальної підготовки зацікавлені у першу чергу самі фірми і корпорації. Досліджуючи людський капітал, структуру розподілу особистих доходів, вікову їх динаміку, нерівність в оплаті чоловічої і жіночої праці Г. Беккер на великих масивах даних довів і державним управлінцям, і підприємцям

що освіта є фундаментом збільшення доходів і найманих працівників, і роботодавців, і країни в цілому [4]. Такий підхід структурування загальної і спеціальної підготовки під час опанування знань на навичок використовується і у сучасних підходах з дослідження людського капіталу, зокрема так званих жорстких та м'яких навичок.

У сучасних дослідженнях таких, як праці Клауса Шваба та звітах Всесвітнього економічного форуму, також акцент робиться на адаптацію до цифрової економіки та формування навичок для роботи в умовах технологічних змін. Світовий банк, розглядаючи людський капітал як комбінацію знань, навичок, здоров'я та соціального захисту, що впливає на потенціал і спроможність людини до генерації більшого економічного заробітку, розвитку і збагачення країни, наголошує у своїх звітах, що країни, які активно інвестують у людський капітал, демонструють стабільний економічний розвиток навіть в умовах глобальних криз.

Серед вітчизняних науковців, що досліджували людський капітал можна виокремити праці О. Грішнєвої, Е. Лібанової, О. Новікової, В. Близнюка та інших. Українські дослідники звертають увагу на недостатнє фінансування освіти, невідповідність професійної підготовки потребам ринку праці та трудову міграцію, вивчають вплив цифровізації на соціально-трудова сферу. Новітні дослідження присвячені втратам людського капіталу, зниженню якості трудових ресурсів, потребам трудових ресурсів у повоєнному відновленні країни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим питання інвестування розвитку людського капіталу розкрито не повною мірою. Відкритим також залишається питання затвердження конкретного визначення людського капіталу у чинному законодавстві, що посилює невизначеність щодо інституційних рамок у сфері людського капіталу.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення ключових напрямів та рекомендацій розвитку інвестування в розвиток людського капіталу, як ключового чинника відновлення економіки, сталого її розвитку та збільшення конкурентоздатності. Основними завданнями є:

- Аналіз сучасного стану розвитку людського капіталу в Україні;
- Дослідження світового досвіду інвестування розвитку людського капіталу;

– Розробка рекомендацій з метою стимулювання інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. За оцінками Світового банку національного багатства 141 країни світу у 2019 році в Україні на людський капітал припадало лише 34% загального національного багатства, тоді як у країнах із нижчим за середній рівень доходів його частка сягає 51%, а по регіону Європи та Центральної Азії (ЕСА) – 62% [5]. Україна втрачає людський капітал через низку чинників, зокрема через демографічну кризу, збільшення потоків вимушених емігрантів, брак кадрів та невідповідність професійної підготовки працівників сучасним напрямкам вимогам економіки знань чи промислової революції «Industry 4.0», низьку продуктивність праці і як наслідок інноваційність продукції.

Ще у 2021 році UIFuture звертали увагу, що за найоптимістичнішими прогнозами вже через 10 років народжуваність в Україні може впасти до 250 тисяч на рік (автор. – за даними Мінюсту вже у 2023 році народилося лише близько 187 тис. немовлят, а за підсумками першого півріччя 2024 року лише близько 87,6 тис. немовлят, що у 1,5 раза менше показника 2021 року), кількість працездатного населення в Україні зменшиться на 5,5%, а українська економіка фізично не зможе зростати швидше ніж 2,5% на рік [6].

За даними ООН, кількість мігрантів за межами України й надалі зростала та становила 6,8 млн осіб станом на 18 листопада 2024 року, причому частка зайнятих серед мігрантів поступово зросла до 45% [7]. А в сусідній Польщі частка зайнятих серед біженців ще більша і становить 62%. До того ж більше половини біженців з України, це особи у віці 27 - 44 роки, 48% з біженців мають вищу освіту, та 39% заявляють, що залишаться в Польщі або назавжди, або довше одного року. Також результати цього ж дослідження показують, що 30% респондентів, партнер та діти яких перебувають у Польщі заявляли про намір залишитися в цій країні на постійній основі [8]. Тобто емігранти потроху інтегруються у суспільство, ринок праці інших країн і це також негативно впливатиме на людський капітал України.

За підсумками опитування підприємств, яке проводиться НБУ, серед стримуючих чинників їх ділової активності 5-е місце займає дефіцит кваліфікованих кадрів. А за підсумками щомісячного опитування ІЕД у листопаді 2024 року дефіцит робочої сили внаслідок при-

зову та/або виїзду співробітників знову став проблемою № 1 для бізнесу, а частка компанії, які скаржаться на цю перешкоду, досягла історичного рекорду в 64%. Індекс складності пошуку кваліфікованих працівників станом на вересень 2024 року зріс майже у 2,5 рази порівняно з січнем 2023 року. У 2024 році кількість нових резюме, тобто пропозиція робочої сили була дещо нижчою порівняно з довоєнним 2021 роком. Позитивним сигналом було незначне збільшення числа нових вакансій, тобто зростання попиту на робочу силу, що може свідчити про відновлення, або щонайменше, не погіршення економічної активності [9].

Невідповідність професійної підготовки працівників сучасним вимогам економіки знань та потребам промислової революції «Industry 4.0» є однією з ключових проблем сучасного ринку праці. Інновації в галузях автоматизації, штучного інтелекту, Інтернету речей (IoT), робототехніки та великих даних (Big Data) значно змінюють вимоги до компетенцій працівників. Традиційні навички стають менш актуальними, натомість зростає попит на цифрові, аналітичні та інноваційні здібності, вміння працювати в команді, адаптуватися до змін, креативності та критичного мислення. Освітні заклади часто не встигають, або не вмотивовані адаптовувати навчальні програми під сучасні тенденції, використовують застарілі методи та знання, що не враховують розвиток Industry 4.0. Окрім того багатьом працівникам через обмежений доступ до навчальних ресурсів, фінансові бар'єри або відсутність мотивації важко освоювати нові знання. Якщо зі створенням понад 150 STEM- центрів, вдалося зацікавити дітей до навчання, то програм, за якими б готували вчителів для таких центрів поки що недо-

статньо. Для того, щоб працівник відповідав сучасним викликам суспільства і був затребуваним на ринку праці, він повинен протягом життя навчатися, отримувати знання, вміння та фахові навички, які будуть робити його конкурентоздатним у сучасній інноваційній економіці.

Продуктивність праці в Україні значно відстає від показників розвинених європейських країн. Зокрема, за ВВП на одного працівника Україна поступається Польщі в 3–4 рази, а Німеччині – в 6–7 разів. Додана вартість на одного працівника у сільському господарстві в Україні найнижча і має дуже низьке абсолютне значення. Вона у 7 разів нижча за середню по ЄС, у 13 разів – за показник Німеччини, та майже у 24 рази – за показник Франції.

З таблиці 1 у порівнянні з окремими країнами Україна має занижені показники розвитку людського капіталу порівняно з іншими розвинутими країнами.

Успіх розвинутих країн у розвитку людського капіталу залежить від ефективного його інвестування, спрямованого на підвищення якості освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та безперервного навчання.

Наприклад, Фінляндія інвестуючи у підготовку вчителів, сучасні технології навчання, створення гнучкої системи освіти, що сприяє задоволенню індивідуальних потреб учнів, розвитку творчості та інновацій, очолила світовий рейтинг за якістю початкової та середньої освіти. Витрати бюджету на освіту при цьому склали близько 6,8% від ВВП (за підсумками 2022 року).

Сінгапур робить ставку на інтеграцію освіти з вимогами ринку праці та сприяє безперервному професійному розвитку через програми навчання впродовж життя. Хоч інвести-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика ключових індикаторів розвитку людського капіталу в різних країнах у 2021 році

Показник	Україна	Фінляндія	Сінгапур	Німеччина	США
Державні витрати на освіту % до ВВП	5,1%	6,5%	2,8%	5,5%	5,4%
Внутрішні загальні державні витрати на охорону здоров'я у % ВВП	4,3%	8,0%	3,1%	10,2%	9,7%
Рівень безробіття серед молоді у % від загальної кількості робочої сили у віці 15-24 років	15,5%	17,0%	9,8%	6,9%	9,6%
Очікувана тривалість життя, років	71,1	81,9	83,5	80,7	76,1

Джерело: побудовано автором за даними <https://databank.worldbank.org>

ції в освіту оцінюються лише у 3 % від ВВП та ефективність їх досить висока і дозволила досягнути рівня цифрової грамотності серед молоді у понад 90%. У Німеччині, де витрати на освіту становлять близько 4,2% від ВВП, поширена практика дуальної системи професійної освіти, яка поєднує теоретичні знання із освоєнням практичних навиків на підприємствах у ході виконання реальних проектів. Понад 50% молоді навчається за дуальною освітою. Рівень працевлаштування випускників дуальних програм: 85% протягом 6 місяців після завершення навчання. Значна увага приділяється інженерній освіті і розвитку технічних компетентностей та сучасних інноваційних технологій. У 2019 році в інших країнах ЄС в середньому витрачалося на освіту 4,7% ВВП, що становило приблизно 10% загальних державних витрат. Менше 4% ВВП витрачалося в Ірландії (3,1%), Італії (3,9%), Румунії (3,6%) та Болгарії (3,9%), в той час, як 6,0% і більше – в Естонії (6,0%), Бельгії (6,2%), Данії (6,3%) та Швеції (6,9%) [10].

Щодо України, то незважаючи на те, що освітні витрати становили у 2023 році близько 4,8% від ВВП, однак ефективність їх залишається низькою. Зокрема, видатки на одного здобувача освіти в Україні у рази менші порівняно із розвинутими країнами. Наприклад, в США середньорічні витрати на одного учня становлять приблизно 12 000 доларів США, що є одним із найвищих показників у світі, а у Німеччині на кожного школяра залежно від типу школи держава витрачала у 2019 році від 7100 до 9500 євро [11], то в Україні навіть у 2023 році видатки зведеного бюджету на освіту одного здобувача не перевищували 35,9 тис. грн [12] (близько 875 євро). Така ж ситуація у фаховій передвищій та вищій освіті. Критично низькими є також витрати на персонал, котрий бере безпосередню участь у підготовці здобувачів, що спричиняє низький рівень мотивації до підвищення ефективності освітнього процесу. Середня заробітна плата в освіті становила у I кв. 2024 року лише 12649 грн і була чи не найнижчою порівняно із іншими видами економічної діяльності [13]. Більше того, Постановою Уряду від 08.11.2024 р. № 1286 ухвалено рішення вчергове зупинити дію постанови КМУ від 10.07.2019 N 822 «Про оплату праці педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників закладів і установ освіти і науки», згідно якої з 1 січня 2025 року мінімальний розмір ставки зарплати вчителя повинен був становити чотири розміри прожиткового мінімуму.

Як наслідок низької оплати праці, в закладах освіти знижується якість викладання, а через низький рівень шкільної підготовки та невідповідність між навичками, що отримують випускники освітніх закладів і потребами ринку зростає проблема відсутності кваліфікованих кадрів. Так рівень безробіття серед молоді становив у 2023 році близько 19,6%.

Хоч в грудні 2022 року команда МОН презентувала рамкову програму розвитку освіти «Education 4.0: український світанок» та схоже, під час формування бюджету 2025 року перспективним і таким затребуваним цілям цієї програми, приділено недостатньо уваги. Так, видатки Зведеного бюджету на освіту 2025 року у відсотковому відношенні до ВВП мають скоротитися до 4,4% від ВВП, тоді як 2021-го вони досягали 5,7% ВВП. Основний тягар скорочення бюджетного фінансування припадатиме на загальну середню освіту (падіння на 0,7 відсоткового пункту ВВП відносно 2021 року) та вищу освіту (падіння на 0,4 в.п.) [14]. Це зовсім неприйнятна ситуація, що може впливати на якість освітніх послуг, матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів та темпи розвитку людського капіталу.

Не краща ситуація з інвестуванням у сфері охорони здоров'я. Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я зменшилися з 3,7% ВВП у 2021 до 3,3% у 2023 р. Очевидно, що при такому рівні бюджетного фінансування державні заклади охорони здоров'я не мають змоги надавати якісну медичну допомогу пораненим військовослужбовцям, ветеранам та іншим категоріям громадян. Такий стан справ сигналізує не лише про гуманітарні проблеми, а й про безпекові ризики для України. Наприклад, у США витрати на охорону здоров'я в окремі роки досягали 16% від ВВП, що дозволяє країні бути лідером за рівнем інновацій в медицині. Або ж завдяки фінансуванню витрат на охорону здоров'я на рівні 10,9% ВВП у Швеції вдалося покращити такий ключовий індикатор людського розвитку, як очікувана тривалість життя при народженні до 83 років. В Україні аналогічний показник становить 71,8 року і має тенденцію до зменшення, особливо серед чоловіків. Так, як і в освіті унаслідок низької заробітної плати, особливо серед середнього медичного персоналу окремі регіони відчувають гострий дефіцит медичних кадрів.

Оскільки людський капітал розширюється в таких областях, як наука, освіта та управління, він сприяє інноваціям, соціальному

добробуту, рівності та продуктивності робочої сили. Ці фактори разом сприяють економічному зростанню, що призводить до зростання прибутків на індивідуальному та національному рівнях, підвищення валової доданої вартості та покращення рівня життя населення. Це означає, що чим більшими знаннями та навичками володіють індивіди, тим вони здоровіші та соціально захищеніші, чим більше у них можливостей для освіти, працевлаштування та саморозвитку, тим продуктивнішими членами суспільства вони з часом стають, будучи здатними приносити вищі економічні результати [15]. За оцінками Світового банку, кожен додатковий 1% ВВП, вкладений у людський капітал, може забезпечити 2,4% щорічного зростання економіки протягом 10 років.

Визначення основних причин існуючих проблем та створення дієвої стратегії відновлення людського капіталу – головна умова вже не економічного зростання, а виживання України.

Хоч в Україні немає конкретного документа, який би визначав або встановлював рамки для розвитку людського капіталу, він все таки згадується в ряді законодавчих актів і стратегічних документів, які спрямовані на поліпшення соціально-економічного становища в Україні та підвищення добробуту населення. Наприклад, людський капітал згадується як важливий аспект процвітання, або як критерій досягнення цілей розвитку тисячоліття до 2030 року. і в низці документів розроблених на національному рівні. Так само у ключових урядових документах – Програмі діяльності Кабінету Міністрів України та Плані пріоритетних дій Уряду на 2023 рік – було окреслено короткострокові та середньострокові цілі у сферах соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, політики зайнятості, забезпечення рівних можливостей для вразливих груп населення, покращення умов життя та інші. Незважаючи на те, що згадані програми не визначають ці сфери як складові людського капіталу, їх метою є інвестування в розвиток людського потенціалу та добробут людей. Затверджену у червні 2021 року Стратегію людського розвитку можна вважати ключовим рамковим документом, що стосується людського капіталу в Україні. Досягненням мети реалізації Стратегії передбачається покращити такі основні показники людського розвитку, як тривалість життя, доступ до високоякісних фізкультурно-спортивних послуг, доступ до якісної освіти протягом життя, гідний рівень життя, оптимізація зв'язку між економічним зростанням і

людським розвитком, зокрема шляхом збільшення інвестицій у якісне оновлення інфраструктури ключових сфер людського розвитку, розбудови соціальної сфери та справедливого розподілу економічних ресурсів [16].

Стратегія людського розвитку, затверджена Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225/2021, передбачає п'ять стратегічних цілей, кожна з яких додатково конкретизує низка оперативних цілей:

Стратегічна ціль 1. Поліпшення медико-демографічної ситуації в Україні.

Стратегічна ціль 2. Розбудова освіченого, доброчесного, інклюзивного та інноваційного суспільства, у якому кожен громадянин має рівні можливості для навчання та розвитку, а наука є складником економічного зростання.

Стратегічна ціль 3. Формування всебічно розвиненої людини, патріота України, сприяння духовному розвитку та створення можливостей для творчого самовираження і самореалізації в культурному та спортивному напрямі.

Стратегічна ціль 4. Підвищення рівня життя, активізація зайнятості та забезпечення соціальної підтримки населення.

Стратегічна ціль 5. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства та впровадження найліпших європейських стандартів гендерної рівності.

Зазначені стратегічні цілі цілком відповідають цілям розвитку людського капіталу, містять конкретні завдання та навіть індикатори результативності досягнення цілей. Однак, за час реалізації заходів, передбачених Стратегією не було опубліковано звіту з Моніторингу та оцінювання ефективності її реалізації, хоча уже настає завершальний рік досягнення цілей.

Інвестування у людський капітал, насамперед, підвищує продуктивні здібності людини, розвиває ділові навички і підприємливість, стимулює наближення її до нових наукових ідей і технічних розробок, які так необхідні нашому суспільству для пришвидшення інноваційного розвитку України. Це в свою чергу сприятиме підвищенню продуктивності праці та стимулюванню економічного зростання.

Серйозною проблемою для підняття якості освіти є сучасний стан науково-дослідницької діяльності. Самим життям та світовою практикою підтверджено, що без тісного поєднання освіти і науки не можна забезпечити модернізації економіки. Неналежне фінансування науки призвели до погіршення і так неви-

соких показників науково-дослідної роботи. Як результат, з кожним роком питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП України зменшується: від 1,16% у 2000 році до 0,41% у 2020 році; а питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової відповідно – з 9,4% до 0,5%.

До факторів, що впливають на низький рівень інноваційної активності можна віднести недостатнє фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, відсутність стимулів для підприємств до впровадження інновацій, низький рівень співпраці між наукою та бізнесом, морально та фізично застаріле обладнання, що ускладнює впровадження нових технологій.

Висновки. Інвестування у людський капітал є критично важливим для забезпечення конкурентоспроможності економіки України в умовах інтелектуалізації та цифровізації. Це стимулює економічне зростання, сприяє інноваціям та підвищенню рівня життя.

Сучасний стан людського капіталу в Україні характеризується низьким рівнем фінансування освіти та охорони здоров'я, що негативно впливає на якість трудових ресурсів та продуктивність праці.

Проблеми фінансування у сфері освіти та охорони здоров'я залишаються ключовими

бар'єрами для розвитку людського капіталу, включаючи недостатню інтеграцію навчальних програм з вимогами ринку праці та низький рівень оплати праці педагогів і медичних працівників.

Втрати через міграцію є серйозним викликом для країни. Відтік кваліфікованих кадрів, зокрема молоді з вищою освітою, послаблює людський капітал і обмежує економічні перспективи України.

Світовий досвід країн, таких як Фінляндія, Сінгапур, Німеччина, демонструє ефективність інвестування у якісну освіту, охорону здоров'я та професійний розвиток. Цей досвід можна адаптувати до українських умов.

Необхідність реформ вимагає створення національної стратегії розвитку людського капіталу, спрямованої на підвищення державних інвестицій у освіту, охорону здоров'я та безперервне навчання.

Роль інновацій є ключовою для модернізації економіки. Освітні програми мають відповідати викликам промислової революції Industry 4.0, включаючи цифрові навички, критичне мислення та креативність.

Довгострокова стратегія має сприяти підвищенню якості життя, забезпеченню соціальної рівності та стійкому розвитку людського капіталу, що є основою для економічного відновлення та зростання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Програма розвитку ООН в Україні. (2023). Human Capital UA: в Україні відбувся форум, присвячений людському капіталу. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/human-capital-ua-v-ukrayini-vidbuvnya-forum-prysvyacheniy-lyudskomu-kapitalu>
- Програма розвитку ООН в Україні. (2023). The institutional framework in the field of human capital development policy. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/institutional-framework-field-human-capital-development-policy>
- Schultz, T. W. (n.d.). Investment in Human Capital. URL: https://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEE_SchultzInvestmentHumanCapital.pdf
- Becker, G. S. (1994). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education, Third Edition. URL: <https://www.nber.org/books-and-chapters/human-capital-theoretical-and-empirical-analysis-special-reference-education-third-edition>
- Світовий банк. (2019). Дослідження сфери освіти в Україні. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/es/790931568661644788/pdf/Overview.pdf>
- Ukrainian Institute for the Future. (2021). Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-but-y-strategiya-ukrayiny/>
- Національний банк України. (2024). Макроекономічний та монетарний огляд грудень 2024 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MMR_2024-12.pdf?v=11
- Report of the questionnaire survey. (2023). The living and economic situation of Ukrainian migrants in Poland in 2023. URL: https://nbp.pl/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Imigranci_2023_EN.pdf
- Інститут економічних досліджень. (2024). Дефіцит робочої сили в листопаді найбільше перешкоджає роботі бізнесу, але відключення електроенергії також серед основних його страхів. URL: <http://www.ier.com.ua/institute/news?pid=7576>

10. Профспілка працівників освіти і науки України. (2022). Інвестиції в освіту в країнах Європи. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9282-investyicii-v-osvitu-v-krainakh-yevropy.html>
11. Deutsche Welle. (2021). У ФРН держава витрачає на учня понад 8 тисяч євро на рік. URL: <https://www.dw.com/uk/u-nimechchyni-derzhava-vytrachaie-na-kozhnoho-uchnia-ponad-8-tysiach-yevro-na-rik/a-56802979>
12. Міністерство освіти і науки України. (2023). Освіта і наука України в умовах воєнного стану: Інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>
13. Державна служба статистики України. (2023). Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/Zarp_ek_p/Zp_ek_p_u/arh_zpp_u.htm
14. Дзеркало тижня. (2025). Бюджет-2025: основні показники і вектори змін. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/bjudzhet-2025-osnovni-pokazniki-i-vektori-zmin.html>
15. UNDP Ukraine. (2021). Institutional Framework In The Field of Human Capital Development Policy: Analytical report. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/institutional-framework-field-human-capital-development-policy>
16. Верховна Рада України. (2021). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію людського розвитку". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>

REFERENCES:

1. Prohrama rozvytku OON v Ukraini. (2023). Human Capital UA: v Ukraini vidbuvsia forum, prysviachenyi liudskomu kapitalu. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/human-capital-ua-v-ukrayini-vidbuvsya-forum-prysvyachenyi-lyudskomu-kapitalu>
2. Prohrama rozvytku OON v Ukraini. (2023). The institutional framework in the field of human capital development policy. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/institutional-framework-field-human-capital-development-policy>
3. Schultz, T. W. (n.d.). Investment in Human Capital. URL: <https://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEE-SchultzInvestmentHumanCapital.pdf>
4. Becker, G. S. (1994). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education, Third Edition. URL: <https://www.nber.org/books-and-chapters/human-capital-theoretical-and-empirical-analysis-special-reference-education-third-edition>
5. Svitovyi bank. (2019). Doslidzhennia sfery osvity v Ukraini. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/es/790931568661644788/pdf/Overview.pdf>
6. Ukrainian Institute for the Future. (2021). Vazhlyvist rozvytku liudskoho kapitalu u suchasnomu sviti. Yakoiu maie buty stratehiia Ukrainy. URL: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-but-y-strategiya-ukrayiny/>
7. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2024). Makroekonomichni ta monetarnyi ohliad hruden 2024 roku. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MMR_2024-12.pdf?v=11
8. Report of the questionnaire survey. (2023). The living and economic situation of Ukrainian migrants in Poland in 2023. URL: https://nbp.pl/wp-content/uploads/2024/02/Raport_Imigranci_2023_EN.pdf
9. Instytut ekonomichnykh doslidzhen. (2024). Defitsyt robochoi syly v lystopadi naibilshe pereshkodzhav roboti biznesu, ale vidkliuchennia elektroenerhii takozh sered osnovnykh yoho strakhiv. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=7576>
10. Profspilka pratsivnykiv osvity i nauky Ukrainy. (2022). Investytsii v osvitu v krainakh Yevropy. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9282-investyicii-v-osvitu-v-krainakh-yevropy.html>
11. Deutsche Welle. (2021). U FRN derzhava vytrachaie na uchnia ponad 8 tysiach yevro na rik. URL: <https://www.dw.com/uk/u-nimechchyni-derzhava-vytrachaie-na-kozhnoho-uchnia-ponad-8-tysiach-yevro-na-rik/a-56802979>
12. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2023). Osvida i nauka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: Informatsiino-analitychnyi zbirnyk. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>

13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2023). Serednomisiachna zarobitna plata za vydamy ekonomichnoi diialnosti za period z pochatku roku. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/Zarp_ek_p/Zp_ek_p_u/arh_zpp_u.htm
14. Dzerkalo tyzhnia. (2025). Biudzhets-2025: osnovni pokaznyky i vektory zmin. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/bjudzhets-2025-osnovni-pokazniki-i-vektori-zmin.html>
15. UNDP Ukraine. (2021). Institutional Framework In The Field of Human Capital Development Policy: Analytical report. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/institutional-framework-field-human-capital-development-policy>
16. Verkhovna Rada Ukrainy. (2021). Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku "Pro Stratehiiu liudskoho rozvytku". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>